

véve, végromlás szélére taszították a magyar ügyet.

A jegyzeteket feldolgozó és kommentáló Szabó T. Attila nagyon szép, komoly munkát végzett. Ezzel a bevezetéssel és ezekkel a mindenre kiterjedő gondosságu jegyzetekkel Pálffy János emlékezései méltán helyet foglalhattak volna abban a tudományos sorozatban, melynek alapjait egykor Mikó Imre vetette meg azzal a céllal, hogy a későbbi történetíró nemzedéket könnyen hozzáférhető forrásmunkákhoz segítse. A megjelentetést azonban egy szépirodalmi könyvsorozatban csak durván tendenciózusnak lehet tekinteni, mely rávilágít egy olyan irodalompolitikai, sőt politikai irányzatosságra, mellyel az Erdélyi Helikonban résztvevő, tehát a kiadóvalalattal bizonyos felelősségi vonatkozásban együttműködő írók nagy része aligha ért egyet. (Sz. J.)

EGY PARASZTCSALAD TÖRTÉNETE. (Darvas József könyve. Athenaeum. Budapest.) A magyar népéletéről érdekfeszítőbb, tanulságosabb és meghatóbb olvasmányt képzelni sem lehet, mint D. J. könyve, melyben parasztcsaládjá történetét írta meg 1600-tól napjainkig.

Toina megyében, Zomba községben, fedezte fel Darvas első anyai őseit. Az apai ősök kikutatása nehezebb: az apa Biharból került át Békésbe béreslegénynek és román eredetű. Pedig ha az apai ősök történetét is sikerül felkutatni, teljesebb lett volna a kép, amit a régi Magyarország paraszt társadalmáról kapunk. Az anyai ős jobbágy volt egy nagy magyar birtokon, hová a török megszállás kipuhtította munkáskezek pótlására németeket edesgetett az országba a nemesi földesuri hatalom. A magyar jobbágyok nemsokára túrték az ottani sorvasztó életet és aki tudott, felkerekedett új hazát keresni. Az ősök is átvándoroltak Békésbe és megvetették a mai Orosháza alapjait. Itt kegyesebb volt az életlehetőség, az uradalom nem törődött a

települők fajtájával és vallásával. Munkáskez kellett az ezerholdaknak, amiket a törökdulás elől elmenekült és kisémmizett magyar birtokosok földjéből kapott császári jutalomként az egykori hadsereg-szállító linzi pék. Igazán nehéz választani, melyik volt paraszt- és nemzetellenesebb: a császári jutalom-e vagy a nemesi rend. Mindkettő egyforma szigorú és kegyetlen elnyomással sújtotta a mindenkori nemzetfentartó elemet, a parasztságot.

Darvas oknyomozóan mutatja ki családjá történetét a jobbágyországban, a település kötöttségében és megírja azt a hősi, verejtékes örök harcot, melyet a parasztság vívott a mindennapi megélhetésért, melynél nincs gigászibb küzdelem.

A magyar rendi alkotmány idejét mult és célját vesztett jobbágyrendszerében élt Darvas magyar családjá is, míg döntő fordulatot nem hozott negyvennyolc jobbágyfelszabadítása. Ezután 30-40 éven át csaknem aranykorszak köszöntött be a békési parasztság számára földszerzési lehetőségekben és munkaalkalmakban. De ez a fellendülő folyamat hamar megállt. Jöttek a szomorú soványesztendők, és amikor már az emelkedéshez szokott alföldi parasztság a visszaesés esztendeiben szabadságáért és földjéért kezd mozgolódní, vagy később, amikor sztrájkokkal igyekeznek emberséribb életet kiverekedni az állami és osztályelnyomástól, újra csak rájuk tiport az uralkodó rend, hogy mozdulatlan szolgaságba verje őket. Egy család életének keretén belül az alföldi agrárszocialista megmozdulásoknak története pereg le előttünk. Achim András nincs jelen, de az Alföld porán és a dolgozók véres verejtékén túl az ő szelleme is hatékony. A háborúelőtti Nagy-Magyarország rendszere dolgozik itt, mely az agrár problémák megoldása helyett millenárius ünnepét sem tudta másként megülni, mint hogy Mezőhegyesre gyűjtött össze 40.000 román, szlovák és szerb aratómunkást, hogy velük a sztrájkoló ma-

gyar földmunkásokat letörje.

A csaknem középkori feudalizmus, a Habsburg-házi imperializmus, a moderneskedő liberális Magyarország kapitalizmusa között lám újra csak nem volt különbség abban, hogyan szegezzon fegyvert az alullévő szegény parasztságra. Hiszen még 48 jobbágyszabadító szövege is úgy festett a valóságban, hogy Orosháza piacán felakasztották a Tánácsos röpíratait áruló Ólá István, históriás rikkaancsot, aki földet hirdetett a földtelen parasztságnak.

Mondhatjuk volt idő, amikor a parasztnyuzás nem volt különleges magyar uri tevékenység. Franciaországban tizezrével huzatták karróba nem egyszer a lázongó és elégedetlenkedő parasztokat a nagy urak egy-egy jól sikerült haditett után. Jeanne d'Arc sem azért került a máglyára, mert eretneknek találta az Egyház, hanem mivel az angolok ellen a királyság jelszavával a népi erők misztikus ébredését érezte, jelentette és hirdette. De Magyarországon azután sem mentek végbe a parasztfelszabadítás fokozatos fázisai. 1848 után halál-tó lett Hunnia. El benső, szociális és nemzeti okok készítették a magyar írók egyrészt arra, hogy nézzenek szét a paraszti elnyomás legelgyöttrőbb tájain. Darvas könyve is, amíg eljut a multon, a tegnapon át a máig, a magyar szegénység megtorpant sorsát rajzolja fel, de épp a nagyon aktuális jelenig ér el, de még nem mutatja, hogyan fordult mára a kocka.

Darvas könyvében erről már nem is esik szó. Ő történelmet ír, a multat és a jelen tegnappját, nem a máts nem a dolgok jövődjét. De könyve éppen arra való, hogy akik olvassák, újra és újra felelzméljenek arra az igazságra, hogy Magyarország csak úgy élhet meg, ha igazi nemzetalkotó elemmé teszi a szegény parasztságot, felemelve, ahová lecsúszni engedte, a porból.

Darvas könyve érdekes, mint egy regény, őszinte mint egy hű autobiográfia, igaz, mint az

oknyomozó történetírás és mindezeket túl kegyetlenül fájdalmas, mint amikor haldoklását nézzük végig annak, akit szívünk szerint szeretünk. (Bölöni György)

MAKKAI SANDOR: TUDOMÁNNYAL ÉS FEGYVERREL. (Révai kiadás, Budapest.) Bizonyára kideríthető, de meglepő összefüggés, hogy a magyar bölcséleti és pedagógiai irodalom a magyarságtudományi disciplinák tagadhatatlan fellendülése ellenére milyen ősztvér: publikációi mily kevesek s ami akad, változatlanul mennyire idegen befolyás alatt áll ma is. A magyar egyetemek, miután ez a két tudományág csak az uralkodó közület jóvoltából élhet, szorgalmasan gyártja ugyan könyveit, de a „nemzet génuszát“ ezen a téren nem ébresztették fel. Az eszmény a régi: a német idealista filozófia. Ebbe az irányba orientálódik, erős Böhm Károly-i emlékkön, Makkai Sándor is, a nemrég még erdélyi református püspök, ma debreceni teológiai tanár, nemzetpedagógiai könyve.

Makkai Sándor Erdélyben is hatalmas terveket dolgozott ki, melyekből sohasem hiányzott a kevés maghoz a széles beágyazás. Míg azonban itt meglehetősen új csapásokat vágott, addig a nemzetnevelés ama terve, melyet a „Tudománnyal és fegyverrel“ nyújt, alig ad új gondolatot. Már pedig a munka hatalmas: terjedelmével egyedül áll legújabbkori pedagógiai irodalmunkban. Mit tartalmaz tehát? A nemzet minden rendű és koru tagjára kidolgozott programot, mely ugyanugy képesít a tudományokra, mint a honvédelmi szolgálatra. Azt az elképzelést, mely az új olasz és új német totális államrendszeréből a konzervatív magyar nevelőkhöz igazodva, a „vilas“ ideológiába való közvetlen belesiklás veszélye nélkül, de azzal szemben már meglepő rokoniszervvel, még — papíron — megvalósítható. Meglepő ez a konstruktív Makkai egykori erdélyi ideológiá-